

1955; Коваль М.К. Успехи развития сельского хозяйства Украины к концу восстановительного периода (1923-1925 гг.). Автореф. дис... канд.ист.наук.-К., 1951; 14. Слинько І.І. Соціалістична перебудова і технічна реконструкція сільського господарства України (1927-1932 рр.).-К.,1961; Шульга З.П. Підготовка суцільної колективізації на Україні.-К., 1960; Чмига В.Ф. Колхозное движение на Украине (1917-1929 гг.).Очерки истории.- М., 1974; Денисовець П.М. Колгоспне будівництво на Україні в 1921-1925 рр.- Харків, 1969; 15. Мигаль Б.К. Здійснення аграрної політики на Україні у відбудовний період (1921-1925).- Харків, 1974; 16. Лях Р.Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917-1923 рр.).-К.Донецьк,1975; Ксензенко Н.И. Революционные аграрные преобразования на Украине (декабрь 1919 – март 1921 гг.).- Харьков, 1980; 17. Водотыка С.Г. Классовая структура крестьянства Украинской ССР в 20-е годы: социально-экономическая характеристика: Автореф.дис...канд.ист.наук.- К., 1984; Турченко П.Г., Лях Р.Д. Изменение социально-классовой структуры сельского населения Украины // Годы борьбы и побед.- К., 1983.- С.139-145; Денисовець П.М. Диференціація селянства України в умовах непу та її вплив на виробниче кооперування (1921-1929 рр.) //УІЖ.- К., 1968.- №4.- С.57-67; 18. Вініковецький С.Я. Поділля в період відбудови народного господарства (1921-1925 рр.).-К., 1972; Його ж. Борьба трудящихся Подольской губернии за восстановление народного хозяйства (1921-1925 гг.).- М., 1972; Голев В.М. Боротьба за здійснення ленінського плану соціалістичної перебудови сільського господарства Поділля (1928-1933 рр.).-Кам'янець-Подільський, 1957; Александра М.Ф. Відбудова сільського господарства Поділля (1921-1925 рр.)//Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції.-Хмельницький, 1965; 19. Калініченко В.В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921-1929).-Харків, 1991; Кульчицький С.В. УРСР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.).- К., 1997; Денисовець П.М. Соціально-економічне становище селянських господарств Поділля в перші роки непу// Тези доповідей У Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції.- Вінниця, 1987; Алещенко М.І. Відступ від ленінського кооперативного плану на Поділлі (1922-1933 рр.)// Тези доповідей УІ Подільської історико-краєзнавчої конференції.-Кам'янець-Подільський, 1990; Мручко Є.Є. З історії Хмельницької області в роки непу// Тези доповідей УІ Подільської історико-краєзнавчої конференції.- Кам'янець-Подільський, 1990; 20. І.Г.Шульга. Гірка правда: Нариси з історії подільського селянства. 1920-1932 років.- Вінниця, 1987; 21. Григорчук П.С., Мельничук О.А. Комітети незаможних селян на Поділлі (1920-1933 рр.).-Вінниця, 2001; Степанчук Ю.С. Демографічна характеристика та соціальна структура населення Поділля після громадянської війни (за матеріалами перепису населення 1920 р.)// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету.Серія:Історія.- Вінниця, 2001.-Вип.ІІІ; Вініковецький С.Я., Воловик В.П. З історії культурного життя Поділля 1921-1925 рр.// Наукові записки ВДПУ. – 2001.-Вип.ІІІ; Дровозюк С.І. Духовне життя подільського селянства у 20-ті роки ХХ ст. //Подільська старовина. – Вінниця, 1993; Подкур Р. За повідомленням радянських спецслужб.- К., 2000; 22. Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: Автореферат дис.доктора іст.наук.- Харків, 1994; 23. Кульчицький С.В. Сутність і особливості нової економічної політики в українському селі (1921-1928 рр.).- Харків, 2000.-С.86-87; 24. Каспрук І.І. Неп на Україні у 1921-1923 рр. (історико-політичний аналіз): Дис.канд..іст.наук.- Львів, 1993.-С.39; 25. Сургай Г.І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс.- К., 1991; Кульчицький С.В. Нова економічна політика: уроки і сьогодення.- К., 1990; Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу.-К., 1997; 26. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки.-К., 1991.- С.32; 27. Там само.-С.4; 28. Ганжа О.І. Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.).- К., 2000.- С.82; 29. Сотникова Л.С. Аграрні відносини в українському селі у 20-30-ті роки ХХ ст. : Автореф.дис.канд.іст.наук.- К., 2000; Саричев В.І. Селянство і радянська влада в 1925-1929 роках. Автореф.дис.канд.іст.наук.- Дніпропетровськ, 2000.

С.С. Плахотнюк

ДОКУМЕНТИ ЦДАВО УКРАЇНИ ПРО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ В 20-30 РР. ХХ СТ.

На сучасному етапі особливо актуальними є питання національно-культурного та духовного життя українського селянства, яке було носієм традиційної народної культури, джерелом національного відродження. Йдеться, насамперед про 20-30-ті рр. ХХ ст., оскільки за силою та глибиною духовних потрясінь, що їх пережило у той час українське село, даний період різко виділяється на історичному фоні.

Дослідження культурно-освітнього рівня українського селянства у 20-30-ті рр. ХХ ст. є надзвичайно важливим для розв'язання проблеми причинності в історії тоталітарної епохи. Продовжується критичне переосмислення шляху, пройденого українським народом в умовах тоталітарного режиму, накреслене широке коло питань, що потребують першочергового опрацювання. Неможливість опрацювання відповідних архівних матеріалів, до яких історики не мали доступу за радянських часів, необхідність ідеологічного обґрунтування більшовицької політики призвели до звуженості тематики досліджень, заангажованості.

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) зберігаються документи, що ознайомлюють дослідників з роботою партійних, радянських та громадських організацій по піднесенню культурно-освітнього рівня українського селянства в 20-30ті рр. ХХ ст.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є, насамперед, фонд Народного комісаріату освіти (ф. 166), у документах якого відображено культурно-освітні перетворення в українському селі. Тут містяться інформації, доповідні записки окружних відділів Наркомосу УСРР про стан ліквідації неписьменності й малописьменності та здійснення загального початкового навчання, висвітлюється робота шкіл, відклялися копії важливих директивних документів про хід та завдання лікнепу в республіці (ф. 166, сп. 8, спр. 55, 305, сп. 9, спр. 67, 135, 141, 181, 251, 526, 885, 1080, 1084, 1123; сп. 10, спр. 8, 304, 1014, 1028, 1148; сп. 11, спр. 55).

Велику групу документів з порушеної проблеми сконцентровано у фонді Всеукраїнського центрального комітету незаможних селян (ф. 257). Це, зокрема, обіжники ВЦКНС та місцевих органів комнезамів про розгортання та поживлення культурно-освітньої роботи на селі, постанови сільських зборів, листування місцевих і центральних організацій КНС, статистичні відомості тощо.

Одним з першочергових завдань у справі здійснення культурних змін на селі була ліквідація неписьменності й малописьменності – тяжкої спадщини минулого. Значний масив документів ЦДАВО України висвітлює відповідальну ділянку культурно-освітньої роботи щодо остаточної ліквідації неписьменності як важливої передумови піднесення економіки країни.

Народним комісаріатом освіти для ліквідації неписьменності й малописьменності в Україні протягом першої п'ятирічки було складено план проведення цієї роботи на період з 1928/29 р. по 1931/32 р. Планом передбачалось охопити навчанням більше 6,5 млн. чол., в тому числі майже 5,5 млн. неписьменних і більше 1 млн. малописьменних.¹ Цей документ свідчить, що в роки першої п'ятирічки планувалось ліквідувати неписьменність дорослого населення республіки.

Ліквідація неписьменності потребувала значних коштів. За відомостями фінансових документів Наркомосу навчання одного неписьменного коштувало 6 крб. 50 коп., малописьменного – 8 крб.; всього необхідно було майже 44 млн. крб. Ці асигнування виділялися з державного і місцевого бюджетів і лише близько 20% – різними організаціями, які сприяли ліквідації неписьменності.²

У зв'язку з нестачею вчителів на селі до цієї важливої роботи залучалася трудова інтелігенція, а також комсомольці, учні старших класів, члени профспілок. Кожний сільський житель, який мав чотирикласну освіту, зобов'язувався навчити грамоті одного неписьменного.

Якщо в школах неписьменних працювали в основному вчителі, то індивідуально-груповим методом навчали грамотні селяни. Наприклад, в 1932 р. в Київській області серед культармійців, крім 17 тис. працівників освіти, нараховувалось 25 тис. комсомольців, 11 тис. студентів, 5 тисяч інженерно-технічних і 4 тисячі медичних працівників. В Березівському районі Одеського округу серед 230 груповодів було 24 вчителі, 100 учнів старших класів, а решта грамотні колгоспники з початковою освітою. В Прилуцькому окрузі на Чернігівщині серед культармійців було 1070 учителів, 612 представників інтелігенції, 1000 селян, 1200 комсомольців, 1100 учнів.³

Великі завдання у справі боротьби з неписьменністю серед селянства були поставлені перед товариством «Геть неписьменність!», яке очолив І.І. Петровський. Виявлені у фонді Наркомосу документи в деталях відбивають хід в республіці місячника лікнепу. Найбільш поширеною формою навчання тут був індивідуальний метод навчання. Суть його полягала в тому, що кожний член товариства брав на себе зобов'язання ліквідувати свою неписьменність, підвищувати свій культурний рівень, а потім взяти участь в ліквідації неписьменності 600 тис. чол. В селах розгорнулася велика робота по створенню нових осередків товариства, серед населення успішно проходив добровільний збір коштів у фонд лікнепу. Як свідчать документи, протягом 1928/1929 р. лише в Ніжинському окрузі працювало 236 пунктів лікнепу, які охопили навчанням 8600 чол.,⁴ у Глухівському окрузі у 124 пунктах лікнепу навчалось 9 тис. чол., з них 6780 селян. Такі заходи відіграли важливу роль в успішній реалізації одного з найважливіших завдань культурної революції на селі – ліквідації неписьменності.

Оскільки робота в цьому напрямі вимагала ще більшого розмаху, партія і уряд постійно тримали це питання в полі зору, вишукували нові форми і методи боротьби. У багатьох директивних документах дослідник знайде дані про подальше розгортання масової роботи з ліквідації неписьменності шляхом проведення культпоходів, залучення до неї письменної громадськості, обліку неписьменних, забезпечення справи лікнепу потрібними коштами та приміщеннями, звільнення культармійців від інших навантажень.⁵

Цінні дані про хід ліквідації неписьменності в 1931 р. містять матеріали районних конференцій і зльотів, присвячених лікнепу. Конференції, а також збори колгоспників, учителів, активу сільрад сприяли поліпшенню роботи по ліквідації неписьменності 1450 тис. неписьменних і 2565 тис. малописьменних. У виконанні цих напружених планів провідна роль відводилася комсомолу. На початку 1930 р. було оголошено лікнепівську спартакіаду, метою якої було навчити грамоті 250 тис. чоловік., ліквідувати неписьменність 40 тис. комсомольців, а також мобілізувати 5 тис. комсомольців на постійну роботу по лікнепу й виділити 10 тис. організаторів для проведення агітації за лікнеп. Окружні організації ЛКСМУ Чернігівщини і Глухівщини уклали договір про змагання, в якому йшлося про те, що 6 тис. комсомольців Глухівського і 7 тис. комсомольців Чернігівського округів зобов'язались навчити таку ж кількість неписьменних, прийняти до тисячі нових членів до товариства «Геть неписьменність!», організувати осередки в тих селах, де є комсомольські організації, зібрати по тисячі карбованців у фонд лікнепу, виділити по 200 організаторів для інструкторської роботи по лікнепу, залучити до цієї роботи школярів.⁶

Документи ф. 257 свідчать, що активними учасниками боротьби за ліквідацію неписьменності на селі були комітети незаможних селян. Протягом 1929/30 р. було ліквідовано неписьменність майже 173 тис. членів КНС або 78,2% неписьменних. У 135 районах комнезами виділили майже 5 тис. представників, які також проводили роботу по ліквідації неписьменності серед бідноти та середняків. Так, у Залізнянському районі КНЗ організували ударні групи лікнепу. В Білолуцькому районі зібрали на користь лікнепу тисячу карбованців.

ВЦКНС брав активну участь у виконанні завдань по ліквідації неписьменності в 1932 р. Активна участь колгоспних мас і КНС забезпечили виконання загального плану до 15 листопада на 84,9%. Майже повністю було ліквідовано неписьменність серед членів КНС. Під час «Місячника всеобучу дорослих» у фонд товариства «Геть неписьменність!» було зібрано серед комнезамів 820 тис. крб.⁷

Як свідчать документи ЦДАВО України, протягом 1928-1932 рр. в Україні була проведена велика робота по ліквідації неписьменності і малописьменності. Майже третина сільського населення пройшла через мережу лікнепу і завдяки цьому прилучалася до культури. Протягом зимового періоду було охоплено навчанням неписьменних 305,9 тис. чол., малописьменних 342,4 тис. чол. Засвоїли курс навчання 181,5 тис. неписьменних і 245 тис. малописьменних. Продовжували навчання в літній період 51 тис. неписьменних і 71,5 тис. малописьменних. Як видно з цих відомостей, комнезами проводили значну роботу по лікнепу і забезпечили навчання запланованих їм контингентів сільського населення. З молодих селян, які ліквідували свою неграмотність, поповнювались робфаки, вечірні курси, які готували працівників масових професій для сільського господарства.⁸ В зазначених документах наводяться переконливі статистичні дані. На початку 1932 р. в школах грамоти в республіці навчалось 1455 тис. неписьменних і ліквідувало свою малописьменність 2585 тис. чол.

У вказані роки велике значення приділялось боротьбі за ліквідацію неписьменності серед жінок.⁹

За десять років після революції грамотність жінок значно виросла, але все ж вона залишалась низькою. Серед учнів лікнепу в 1927/28 р. жінки склали 44,8%. Уряд України постановою від 24 травня 1928 року зобов'язав окрвиконкоми залучити всіх громадян, профспілкові організації, товариство «Геть неписьменність!», жіночі колективи до ліквідації неписьменності жінок. Як свідчать документи архіву, в ряді округів були відкриті додатково школи лікнепу для жінок. Особливо активно проводилась ця робота в Могилівському, Тульчинському, Старобільському, Глухівському і інших округах, де процент неписьменних жінок був високим.

Завдяки проведеній роботі відсоток жінок серед охоплених лікнепом по селах значно виріс і досягнув в 1928/29 р. 52,2%, а в 1929/30 р. навчалось понад мільйон жінок. Крім цього, в сільських школах для малописьменних прошарок жінок збільшився за ці роки з 26,6% до 48,7%.

Документи Центрального державного архіву вищих органів і управління України містять цінні свідчення щодо розвитку освітніх навчальних закладів.

За 20-30ті рр. в селах збільшилася кількість шкіл, були відкриті сільські середні школи.

Питанню всеобучу велику увагу приділяли сільські Ради, органи народної освіти, педагогічні колективи. На початку 1927/28 навчального року в сільських школах навчалось 1819, 7 тис. дітей. Проте 30% дітей 8-11 років все ще залишалися поза школою, у Волинському окрузі навчалось лише 57,5% дітей, в Полтавському – 55%, в Бердичівському – 65%. У наступні роки продовжувалась робота по всеобучу.

В умовах обмежених фінансових і матеріальних можливостей державою надавалась певна допомога школі. На початок першої п'ятирічки в селах працювало 18248 шкіл, в тому числі 16668

початкових і 1580 семирічних. До осені 1928/29 навчального року планувалось побудувати 7 тис. нових шкіл.¹⁰

Документи ЦДАВО України містять матеріали, в яких розповідається про заходи, які держава проводила з метою залучення дітей бідноти до навчання в семирічках. Так, Наркомос України виділив стипендії, а також запропонував внести до місцевих бюджетів майже 400 тис. крб. на гуртожитки і стипендії для цих дітей. В школах їм видавалися безкоштовно книги, організовувалося харчування. Проведена робота дала добрі наслідки. У 1932/33 навчальному році в Україні навчалось 4,5 млн. або 98% дітей шкільного віку.

Робота щодо всеобучу стала важливим завданням громадських організацій і місцевих органів влади.

Для надання допомоги на села посилалися робітники, комсомольці з міст. В Криворізькому окрузі на села було відряджено 90 чоловік для надання допомоги сільрадам, було організовано 320 бригад масового огляду шкіл. У всіх населених пунктах були проведені збори населення, створені комісії сприяння всеобучу, прийняті заходи по забезпеченню школярів одягом і взуттям.

Істотну допомогу школам в забезпеченні учительськими кадрами надавали комсомольські організації, проводячи мобілізації для роботи в школах. В 1931 р. на педроботу було мобілізовано 3950 комсомольців, в 1930-32 рр. – понад 10 тис. чол. Разом з цим ЦК комсомолу спільно з Наркомосом направили 25 тис. молодих учителів для підвищення їх кваліфікації. В Харкові був відкритий університет і курси підвищення кваліфікації учителів. Такі ж курси були відкриті в Дніпропетровську, Києві, Луганську, Миколаєві та інших містах. Одночасно з агрономізацією шкіл створювалися школи сільської / пізніше колгоспної / молоді – ШКМ. На початок 1931/32 навчального року в 232 районах України було створено таких 995 шкіл.¹¹

Важливе значення у піднесенні культури українського селянства надавалося культурно-освітній роботі на селі. Цікаві матеріали для дослідження цього питання зберігаються в багатьох фондах ЦДАВО України і, насамперед, Наркомосу УРСР¹², ЦК КНС¹³, Ради професійних спілок України.¹⁴

Центрами культурно-освітньої роботи були сільради, хати-читальні, масові бібліотеки. На 1 жовтня 1928 р. в селах України працювало 9844 клубних закладів. На кінець п'ятирічки майже у всіх населених пунктах були ті чи інші культурно-освітні установи. Так, наприклад, в Лиховецький район на Полтавщині входило 52 населених пункти, в яких діяло 64 культурно-освітні установи, в тому числі районних будинків – 1, районних бібліотек – 1, сільбудів - 11, будинків колективіста – 3, хат-читалень – 25, червоних кутків – 4, сільських бібліотек – 3, пересувних бібліотек – 17. Так, якщо на початок 1933 р. в Вінницькій області було 138 колбудів, сільбудів і хат-читалень, 1014 червоних кутків, 114 сільських бібліотек, то на 1 січня 1934 року в Київській області за відомостями з 67 районів працювало 1622 колбуди, 310 хат-читалень, 459 червоних кутків, 89 зразкових будинків культури / ЗБК /, де була краще поставлена культурно-масова робота. В Дніпропетровській області на селі діяло колбудів – 1243, хат-читалень – 648, червоних кутків – 3909, бібліотек – 1169. Зміцненню матеріальної бази культури і поліпшенню їх роботи сприяли щорічні конкурси на кращу установу культури. В 1935 р. у Всеукраїнському конкурсі на кращий будинок колективіста взяли участь 3472 культурно-освітні установи. Під час проведення конкурсу було завершено будівництво 136 будинків колективіста, створено кілька сотень культурно-побутових баз, побудовано 30 нових будинків колективіста. В 1936 р. в Каменецькому районі Київської області проводився конкурс на кращий колгоспний клуб.¹⁵

Документи свідчать, що крім постійних культурно-освітніх закладів для кращого обслуговування мешканців віддалених сіл створювалися пересувні культурно-освітні заклади. Так, протягом 1927/28 р. було організовано 17 пересувних робсільтеатрів, 13 хорових капел, 9 кобзарських капел, 2 сільськогосподарські музеї, 47 стрілецьких тирів. Важливе значення для поліпшення культурно-освітньої роботи на селі мало поширення на працівників культурно-освітніх закладів села пільг про безплатне надання їм квартир з опаленням і освітленням, а також зрівняння їх у заробітній платі з учителями початкових шкіл.¹⁶

В період масової колективізації сільського господарства культурно-освітні заклади значно активізували свою роботу. Особливе місце в діяльності культурно-освітніх закладів на селі посіла робота по озброєнню селян, насамперед сільського активу, необхідними сільськогосподарськими знаннями. Дані про це дослідник знайде в ряді справ фонду Наркомосу. Так, у Вовчанському районі агролікнепом було охоплено 2600 чол., в Балахівському – 9 тис.. Всього ж різними видами сільськогосподарського навчання в 1927/28 р. було охоплено 2662 тис. населення сіл України, а в 1928/29 р. – 4332 тис. або в 2 рази більше.¹⁷

За роки, що досліджуються, неухильно зростала мережа культурно-освітніх закладів на селі. Якщо за станом на 1 жовтня 1930 р. тут нараховувалося 10484 клубних заклади, в тому числі хат-читалень – 5425, будинків колективіста та сільбудів – 4798, клубів – 261, то на кінець 1932 р. в республіці працювало 12567 сільбудів, хат-читалень, будинків колективіста. На початку 1932 р. в селах функціонувало 8717 бібліотек, в яких нараховувалося 6158,5 тис. примірників книг. Внаслідок проведеної роботи число сільських бібліотек зросло на 1603, а їх книжковий фонд, порівняно з 1928 р., зріс на півтора мільйона книг.

В документах фонду 166 містяться відомості про роль періодичної преси у піднесенні свідомості селянства. У 1932 р. в республіці видавалося 328 журналів і 103 газети, причому 42 – спеціально для селян.¹⁸

Важливе місце в справі виховання і задоволення зрослих культурних запитів селянства належало кіно. В документах ЦДАВО України дослідник знайде необхідні дані про розвиток кіномережі в селах республіки, зокрема простежить за ходом кінофікації сіл республіки. Так, якщо на 1 жовтня 1928 р. в сільській місцевості республіки працювало 1010 кіноустановок, в тому числі 974 стаціонарних і 366 пересувних, то на 1 жовтня 1930 р. їх нараховувалося 2951, з них – 1225 стаціонарних і 1526 пересувних. В 1932 р. на селі діяло 3577 кіноустановок, в тому числі 1577 стаціонарних і 2 тис. пересувних, тобто кількість сільських кіноустановок зросла в 3,5 рази. Таким чином, сільське населення мало можливість регулярно переглядати кінострічки, зокрема сільськогосподарської тематики.¹⁹

Ряд документів розповідають про радіофікацію сіл, а також про ту допомогу, яку в цій справі надавав селянству робітничий клас. Кількість радіотрансляційних точок в республіці невпинно зростала. Якщо у 1928 р. їх нараховувалося 13,4 тис., то в 1932 р. їх було вже 268,3 тис.²⁰

Таким чином, у фондах ЦДАВО України зберігається значна кількість документів, які надають інформацію досліднику щодо культурно-освітніх процесів, які відбувалися в 20-30ті рр. ХХ ст. по ліквідації неписьменності і малописьменності, запровадженню загального обов'язкового початкового навчання, про зростання мережі установ для культурно-освітньої та політико-виховної роботи серед сільського населення України.

Названі джерела, безперечно, зацікавлять істориків, які вивчають питання культури українського селянства та нададуть матеріал щодо вироблення концепції розвитку культури сучасного селянства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України).- Ф.166.- Оп. 8,-Спр.854.- Арк. 1; 2. Там само.-Ф.166.-Оп.8.-Спр.305.- Арк. 1; 3. Там само.- Ф.166,Оп. 9.- Спр.1084.- Арк. 227; 4. Там само. – Ф.166.- Оп.9.- Спр.181.- Арк. 13; 5. Там само. – Ф.166.-Оп.9.-Спр.1086.- Арк. 57; 6. Там само. – Ф.166.- Оп.9.- Спр.526.- Арк. 70; 7. Там само. – Ф.166.-Оп.9.-Спр.1986.- Арк. 43; 8. Там само. – Ф.257.- Оп. 1,-Спр.1079, 1040, 1211, 1212, 1243; 9. Там само. – Ф.1025.- Оп. 1,-Арк .125; 10. Там само. – Ф.337.- Оп. 1,-Спр.7383.- Арк. 186; 11. Там само. – Ф.166.- Оп. 9,-Спр.67, 135, 457; 12. Там само. – Ф.7.- Оп. 1,- Спр.575.- Арк. 6, 22; 13. Там само. – Ф.166.- Оп. 8,-Спр.38, 220, 737, 854; Оп. 9- Спр. 67, 141, 181, 251, 526, 885, 938, 1084, 1112; Оп. 10.- Спр. 304, 943, 1143; 14. Там само. – Ф.257.- Оп. 1,-Спр.902, 1050, 1079, 1211; 15. Там само. – Ф.2605.- Оп. 2.- Спр.781; - Оп. 3 – Спр. 387, 451, 813, 830, 831, 1095;- Оп. 10.- Спр.101; 16. Там само. – Ф.7.- Оп. 1. - Спр.575.- Арк. 6, 22; 17. Там само. – Ф.166.- Оп. 9.- Спр.67, 526; 18. Там само. – Ф.166.- Оп. 10.- Спр.304; 19. Там само. – Ф.166.- Оп. 10.- Спр.1148; 20. Там само. – Ф.166.- Оп. 8.-Спр.220, 854; Оп. 9.- Спр. 67, 529; Оп. 10.- Спр. 945.

П.С. Григорчук

РАДЯНСЬКО-ЧЕХОСЛОВАЦЬКІ ВЗАЄМИНИ В КІНЦІ 30-Х РР. ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Міжнародні відносини в другій половині 30-х років минулого століття незмінно привертають до себе прискіпливу увагу дослідників.¹ Підвищений інтерес до цього періоду легко пояснюється, адже він безпосередньо передував трагедії 1939 р. – початку розв'язання Німеччиною Другої світової війни, яка принесла людству важкі випробування і величезні людські жертви.

Після приходу до влади в Німеччині нацисти розгорнули інтенсивну підготовку до реалізації глобальної програми територіальних загарбань і збройної боротьби за світове панування. Агресивна політика гітлерівської Німеччини загрожувала долі народів і справі збереження загального миру. На міжнародній арені відбувалось різке поглиблення і загострення міждержавних протиріч.